



Mirosława Ściupider-Młodkowska

Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

ORCID 0000-0002-8700-2249

Pokolenie „Z” w badaniach z udziałem studentów polskich i czeskich. Wybrana analiza komparatywna w skryptach związków i relacji

**„Z” generation in research with Polish and Czech students.
A selected comparative analysis in building
and understanding relationships**

Abstract: The main object of the theoretical narrative and research conclusions of the article are selected components of characteristics representative of Generation Z. The project Love in the Era of the Self, published in 2019, made it possible to select analyses of relationship scripts representing young people studying in universities from Poland and the Czech Republic. The main research objective was to ask what patterns of partner relationships are preferred and practised by young people studying in the neighbouring countries and what differentiates them? The study, which was conducted in three rounds, involved: four hundred students at selected academic centres in Poznan, Brno and Opava, twenty heterosexual pairs of students from the WSE UAM and approximately one hundred students-participants in optional classes. The selection of the research group was target (discretionary), dictated by availability to final-year students at the mentioned universities. An important criterion for participation in the research was experience of current or past partnerships and participation in studies in the social sciences, where knowledge of social change is applied. The snowball strategy method was helpful in the interviews. The research project required the construction of several research tools, an extensive 26-question Polish and Czech questionnaire, a comprehension interview (J-C. Kauffman) and a syllabus for the

30-hour author's course Intimacy between being together and being apart. The resulting dynamic picture of partner relationships in the biographies of young students allowed four categories of relationship biography scripts to emerge among Polish students and a contrasting group of Czech students.

Keywords: Generation Z , Polish and Czech students, comparative preferences around relationships.

Wstęp

„ (...) niesłuchanie ważny do zrozumienia czegokolwiek jest kontekst. (...) rzeczy i ludzie, owszem, istnieją dla siebie i w sobie, ale zrozumieć je można tylko w ich kulturze i że przez kontekst pojedyncze zjawiska zyskują głębię. Herodot rozumiał, że kultura objaśnia człowieka, że jest jego komentatorem.” (Kapuściński R., 2007, s. 166-167)

Własna perspektywa, podmiotowość i ramy myślowe, w których funkcjonuje sam badacz/ badaczka oraz długotrwały proces badawczy, pozwalają na rozumienie i dostrzeżenie określonych zjawisk w czasie kulturowym . Z kolei metodologia bazująca na pedagogice porównawczej pozwala na wielowersyjność owych zjawisk. Interdyscyplinarność nauk, tak bardzo dziś konieczna w koleżu dostępności doniesień badawczych z życia ekonomicznego, politycznego, kulturowego, jak przekonuje Jarema Drozdowicz, dokonuje się dzięki *wyobraźni pedagogicznej* (Drozdowicz, 2021, s. 65). Autor inspirując się badaniami etnograficznymi i kulturowymi, proponuje w badaniach jakościowych posłużyć się wyobraźnią czyli subiektywnym doświadczeniem jednostki odczytującej na swój sposób kody kulturowe. Dopiero wówczas dokonuje się

„ (...) wyjście poza własne konwencje językowe, koncepcyjne i teoretyczno- metodologiczne debaty, (...) dostrzeżenie subtelnych zależności, powiązań interesujących nas zjawisk, których istnienia dotąd nie zauważyliśmy. Wyobraźnia staje się w takich sytuacjach instrumentem partycypacji i równoległego współtworzenia perspektywy humanistycznej w polu rozmaitych dyscyplin, a interdyscyplinarny charakter uprawianej w takim kontekście nauki jest zarówno pragmatyczny (...) jak i utylitarny, dostarczając nam przesłanek znajdujących swoje zastosowania w różnych dyscyplinach na różne sposoby” (Drozdowicz, 2021 s. 65-70).

Fenomen istnienia w naszej kulturze „Pokolenia Z” został zbadany i opisany wielokrotnie na polach: ekonomii, doradztwa personalnego w kontekście przyszłych pracowników i ich kompetencji (Mazur-Wierzbicka, 2016, s. 169-172) Stanowił też *leitmotiv* w opisach socjologiczno- instytucjonalnych w tym : szkolnym, religijnym, psychologicznym i pedagogicznym (Drozdowicz, 2022, s. 91-109). Zarówno nazewnictwo wokół problematyki zagadnień związanych z pokoleniem Z , jak i raporty z danymi statystycznymi, w niewielkim stopniu opisują kontekst budowania relacji, zawiązywania związków i atmosfery życia w parze. Będzie to stanowiło punkt horyzontalny niniejszego tekstu. Całość popieram badaniami na temat *Miłości w epoce Ja. Studium socjopedagogiczne*, które pod tym samym tytułem opublikowano trzy lata temu, a które zostały zrealizowane w dwóch sąsiadujących, choć tak odmiennych kulturowo krajach w Polsce na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza na Wydziale Studiów Edukacyjnych w Poznaniu oraz w Czechach na Uniwersytecie Śląskim w Opawie oraz w Instytucie Interdyscyplinarnych Badań w Brnie (Ściupider-Młodkowska, 2019, s. 151-251). Dobór próby badawczej był celowy (uznaniowy), podyktowany dostępnością czterystu studentów na czwartym i piątym roku studiów z pedagogiki, gdzie ważnym kryterium było oprócz minimum rocznego doświadczenia bycia w związku aktualnie lub w przeszłości, także wiedza z przedmiotów dotyczących społecznych przemian współczesnych rodzin, które są realizowane na kierunku pedagogika. Projekt badawczy monografii mający charakter jakościowo- ilościowy odpowiadał na pytanie:

Jakie kulturowe wzory relacji partnerskich preferuje i praktykuje młodzież studiująca w Polsce i w Czechach i co je różnicuje? Tak postawiony przedmiot badań wymagał skonstruowania kilku narzędzi badawczych : rozbudowanej na 26 pytań ankiety polskiej i czeskiej dla czterystu respondentów, dyspozycji do wywiadu rozumiejącego (J-C. Kauffmana) dla dwudziestu par heteroseksualnych oraz sylabusa do trzydziestogodzinnych zajęć wśród 3 grup studentów, w ramach autorskiego fakultetu *Intymność pomiędzy byciem razem a osobno*. W wywiadach wśród dwudziestu par heteroseksualnych pomocna okazała się metoda kuli śnieżnej. Główny cel badawczy, jaki wówczas nadał kierunek pracy dotyczył socjopedagogicznej diagnozy eksplikacji doświadczanych przez wybraną młodzież polską i czeską relacji miłosnych, kształtujących się w zróżnicowanych kulturowo społeczeństwach oraz w indywidualnych wyborach, ze szczególnym uwzględnieniem wpływu kultury popularnej na dokonywane wybory. Jakościowo- ilościowy materiał badawczy został poddany analizom i wyselekcjonowane wątki będą prezentowane w drugiej części artykułu. Należy zaznaczyć, że wcześniejszy

zwiad badawczy, pt: *Kulturowe wzory relacji miłosnych w biografjach młodzieży studiującej*, odbył się podczas wyjazdu stypendialnego, w ramach wymiany Erasmus, gdzie grupę respondentów dobranych metodą kuli śnieżnej stanowiło stu pięćdziesięciu studentów, pochodzących z Włoch, Hiszpanii, Holandii, Niemiec, Czech i Polski.

Prezentowana w tekście analiza nie rości sobie praw do nazywania jej porównawczej, gdyż grupa studentów czeskich stanowiła jedynie kontrast do przeważającej grupy studentów z Polski. Ponadto teren badań zagranicznych nie dotyczył Czech, a jedynie wybranego rejonu czeskich Moraw, gdzie chętnie studiuje także młodzież ze Słowacji. Pomimo wielości zastosowanych metod nad praktykowanymi podmiotowo- kulturowymi wzorami miłosnych relacji partnerskich wśród studentów polskich i czeskich, zebrany materiał faktograficzny nie upoważnia do ekstrapolacji wniosków na ogół młodzieży, przede wszystkim ze względu na brak reprezentatywnej próby, niemniej stanowi propozycję klasyfikacyjną dla komponentu widocznych zmian w przestrzeni relacji partnerskich i projektów form stabilizacji rodzinnej wybranej młodzieży, zaliczanej do pokolenia Z, a studiującej zarówno w Polsce jak i w Republice Czeskiej.

W pierwszej części artykułu opiszę wybrane cechy pokolenia Z, zestawiając je z doświadczeniami młodzieży, która dziś stanowi grupę rodziców dla współczesnych studentów. W dalszym układzie tekstu przytoczę wybrane analizy z badań między współczesnymi studentami narodowości polskiej i czeskiej. Przytoczę w tym celu określone skrypty- wzorce preferowanych i doświadczanych miłosnych relacji partnerskich.

Subwersywne pokolenie „Z”

Pokolenie transformacji ustrojowej na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych doświadczało radości z poprawy sytuacji politycznej i ekonomicznej krajów, takich jak Polska, czy Czechy. Akcentowało zmianę poprzez strój, alternatywną muzykę, czy nowoczesny sprzęt mobilny. W tym pokoleniu dorastali rodzice współczesnych studentów, określanych w socjologii jako pokolenie X, czy milenialsi, czy też pokoleniem bohaterów (Howe, 1991, s. 48).

Ciekawym jest fakt, że zarówno jedna jak i druga grupa pokoleniowa okazywała i nadal ujawnia swój sprzeciw wobec norm i rytuałów, jako jedynych godnych petryfikacji, chociażby takich jak formy instytucjonalne wokół rodziny, szkoły, religii. Między innymi dlatego, można uznać te grupy młodych osób, jako subwersywne i wywrotowe dla konkretnego miejsca i czasu w kulturze.

Obydwie grupy młodzieży silnie wyodrębniały się, bądź starają się wyodrębnić z szarego tłumu, poprzez tożsamość jednostkową, ale też przynależność do konkretnej tożsamości wspólnoty. W przypadku obecnych czterdziestoparolatków tożsamość w wieku młodzieńczym objawiała się głównie poprzez strój, style muzyczne i czerpała sporo z dandyzmu, jako sprzeciwu wobec powszechności, przeciętności, reprezentowała ambiwalentny stosunek do norm społecznych. Subkultury obecne wówczas w Polsce, to między innymi: punkowcy, skinheadzi, metalowcy, hip-hopowcy, skejci, depeze, sataniści, grunge-owcy¹ i wiele innych za Witoldem Wrzesniem (Wrzesień, 2013), których nie sposób wymienić, a które czerpały także ze świadomości subkulturowej młodych Brytyjczyków, czyli mod revival-odrodzenia ruchu modsów. Modsi byli jedną z pierwszych silnie wyodrębniających się subkultur, jak przekonuje Karolina Kosińska (Kosińska, 2008, s. 234-251), która analizuje tę grupę na przykładzie filmu „Quadrophenia” oraz komiksu „The Originals”. Autorka opowiada o tożsamości subkultury młodzieży rebalianckiej, zaczytanej w egzystencjalistycznych tekstach i silnie skodyfikowanych stylach bycia, widocznych w narcystycznym dbaniu o swój wizerunek, charakterystycznym stroju: zielonej parce lub długim płaszczu z wysokimi watanymi kołnierzami, a pod nimi koniecznie idealnie dopasowanych garniturów lub szykownych sukienek oraz butów z czubkiem i cholewkami. Rekwizyt kojarzony z tą grupą to skuter (lub hover), który mógł symbolizować wykraczanie poza stereotypowo społecznie wyznaczone role damsko-męskie, podobnie jak makijaże robione przez mężczyzn. Modsi dzięki temu, że łamali wszelkie poprawności, cenili nie tylko szykowny i dopracowany wygląd, ale czas wolny w kawiarniach, czy weekendowe wyjazdy za miasto, które łączyły się z eksperymentowaniem z narkotykami- głównie amfetaminą, co znacznie różniło się od sposobu funkcjonowania wcześniejszych generacji. Jak kwituje M. Bracewell „Modsi wprowadzili do angielskiego popu metodę aktorską, a wraz z nią zdolność wyrażania cierpienia i izolacji a także poczucia wspólnotowości i przekonania, że dotknęło się wieczności” (Bracewell, 1997, s. 79).

Interesujący kontekst, w perspektywie prezentowanych doniesień badawczych, stanowi poczucie alienacji/ samotności w zestawieniu z indywidualnymi wyborami współczesnego pokolenia Z, które jest zanurzone w świecie wirtualnym i w związku z tym z wszelkimi formami narcystycznej

¹ Warto przytoczyć biografie polskich muzyków: *Muniek. Z Zygmuntem Staszczkiem rozmawia Grzegorz Brzozowicz*, Warszawa, 2011, oraz: *Maleńczuk. Ćpałem, chlałem i przetrwałem, rozmawia Barbara Burdzy*, Warszawa, 2015.

autocelebracji. Pokolenie Z, według socjologów, m.in. Johnatana H. Turnera (Turner, 2015, s. 103-113) to młodzież urodzona w przedziale lat 1997-2012, jest silnie uwikłane w świat cyfrowy na poziomie relacji, ale przenosi do niego wszelkie inne formy aktywności edukacyjnej/zawodowej, zdrowotnej/sportowej, społecznej/ emocjonalnej, czy duchowej. Ten trend kulturowy napędzany przemianami technologicznymi, implikuje wiele zmian także w sferze podejścia do związków, par, rodzin, małżeństw oraz generuje przyszłe kompetencje lub ich brak, związane z budowaniem trwałych bądź migawkowych- epizodycznych form bycia razem. Także w tym względzie uważam za ciekawy wątek związany z subwersywnością obecnej młodzieży studiującej, która z jednej strony jest bardzo świadoma w zakresie zagrożeń konsumenckich, chce dbać o planetę, dokonuje mądrych konsumenckich wyborów ekologicznego i zdrowego stylu życia (na co wskazuje wiele raportów politycznych/ ekonomicznych, na przykład raport Mc Kinsey & Company (Mc Kinsey, 2020), oraz wszelkie ruchy skłaniające do minimalizmu), z drugiej strony nie potrafi zadbać o dobrostan.

Argumentację do powyższych twierdzeń można znaleźć w badaniach z 2022 roku na temat dobrostanu psychicznego studentów czeskich, na który realny wpływ mają samowspółczucie i samokrytycyzm. Badanie zorganizowane przez zespół (Kotera, Maybury i inni, 2022), dotyczyło 130 studentów studiów licencjackich z psychologii na Uniwersytecie w Brnie i oparte było na założeniach biopsychologicznej koncepcji Gilberta czyli miało dowiedzieć na ile studenci rozumieją i posiadają samowspółczucie jako odpowiadające za motywację, emocje i mentalność społeczną, w tym umiejętność dbanie o odpoczynek, o ruch, zdrową dietę oraz na ile wykazują jego brak, czyli samokrytycyzm. Niestety dominacja lęku, stresu i potrzeba ciągłej walki i rywalizacji, bardzo negatywnie wpływa nie tylko na wyniki w nauce, ale ogólnie na dobrostan psychiczny. Studenci nie potrafiący samowspółczuć, nie będący życzliwi i empatyczni względem siebie i innych stanowią zdecydowaną większość, tym samym, obserwujemy szerzącą się postawę ironii, krytyki, samokrytyki w komentarzach na portalach społecznościowych. Takie zachowania mogą z kolei prowadzić do poczucia własnej nieadekwatności, znacznie obniżonej wartości i pewności siebie, a nawet do nienawiści względem siebie, poczucia wstrętu czy zachowań autodestrukcyjnych.

Grupa badaczy z różnych krajów apeluje, aby na uczelniach wyższych nie zabrakło wsparcia względem studentów u których powinno się rozwijać samowspółczucie a niwelować samokrytycyzm. Brak empatii względem siebie i rówieśników, wyraża także indyferencję, co do dobrostanu w relacjach, traktując je często jako przypadkowe i przejściowe. Wyrozumiałość z kolei

i życzliwość wzmacnia poczucie autonomii i sprawstwa. Studenci czescy biorący udział w tym badaniu wykazywali zagrożenie problemami zdrowotnymi natury psychicznej oraz uzależnieniem od alkoholu, które z kolei powoduje coraz częściej presja akademicka oraz rówieśnicza – narażenie na bycie krytykowanym na portalach społecznościowych. Z kolei przestrzeń rynku pracy w stosunku do młodzieży akademickiej nie służy długoterminowym ambitnym projektom, skłania do bycia elastycznym i lawirującym, czyli niestałym. Konkludując bycie w ciągłym zawieszeniu i niepewności zarówno w sferze relacji, rynku i edukacji sprzyja poczuciu niekompetencji i braku sprawstwa także w relacjach, kreuje postawy znamienne dla prekariuszy, czyli młodzieży pracującej na niestabilnych warunkach krótkoterminowych zobowiązań. Szerzej na ten temat opisujemy we współautorskim artykule na temat młodzieży w sytuacji prekariatu (Matysiak-Błaszczuk i Ściupider-Młodkowska, 2015, s. 225-235).

Pokolenie Z w literaturze określane jest jako *homelanders* (w znaczeniu „ziomkowie”), do których przypisuje się cechy takie jak: narcyzm, samoza-chwył, którzy sobie poświęcają dużo uwagi, są wrażliwi na zewnętrzne głosy uznania, jednocześnie niezdecydowani, ze względu na ogólnodostępność i wielość wyborów w świecie realnym i wirtualnym. Zdarzają się opinie, że *generation glass* nazwana tak od obcowania od dzieciństwa z ekranami dotykowymi, szklanymi interfejsami i innymi kieszonkowymi urządzeniami mobilnymi, jest niecierpliwa i odrzucająca wszelkie autorytety, na co wskazuje między innymi Grzegorz Stunża (Stunża, 2017, s. 86-93), wątpiąca w religię, wiarę, odrzucająca wszelkie formy instytucjonalizacji, co z kolei udowadnia J. Drozdowicz (Drozdowicz, 2022, s. 91-109). Błędem i wielkim uproszczeniem jest twierdzenie, że budowanie wszelkich doświadczeń w określonej kulturze generują te same cechy tożsamościowe, które odnoszą się do całej populacji. Ponadto technologiczne podłoże kształtowania doświadczeń pokoleniowych ma znacznie szerszy wymiar, dzięki dostępności informacji, ale też większej świadomości i refleksyjności młodych użytkowników, co do szans i zagrożeń. Wątek ten szerzej opisuję w artykule poświęconym kreatywności youtuberów i blogerów jako alternatywnych do tradycyjnie pojętej edukacji i pracy (Ściupider-Młodkowska, 2021, s. 125-138). Aby nie pozostać na poziomie twierdzeń, w dalszej kolejności przedstawię wybraną analizę metodologiczną, która być może zainicjuje debatę na temat wyłaniających się przemian zarówno tożsamościowych, indywidualnych, jak i kulturowych w obrębie różnorodnych zmian w doświadczanych i perytyfikowanych sposobach tworzenia związków, na przykładzie skryptów i odpowiedzi studentów polskich i czeskich.

Analiza komparatywna w budowaniu i rozumieniu relacji przez wybraną młodzież polską i czeską

Karolina Kuryś-Sznyceł, pisząc o badaniach autoetnograficznych, do których można zaliczyć projekt o miłości w epoce Ja, realizowany na wybranych uczelniach polsko-czeskich zwraca uwagę, że „(...) badacz używa tu swoich własnych doświadczeń jako źródła opisu kultury, w której uczestniczy i którą bada” (...) w efekcie autoetnografia wnosi do procesu badawczego wrażliwość samego badacza i przyczynia się do zrozumienia jego refleksyjności w procesie wytwarzania wiedzy” (Kuryś-Sznyceł, 2017, s. 146).

J. Drozdowicz także docenia ten sposób pozyskiwania danych jako „(...)uwypuklający w pierwszej kolejności doświadczenia jej przez podmiot, pozostaje inspirującą wytyczną dla horyzontu poznawczego obszarów nauk społecznych” (Drozdowicz, 2021, s. 72).

Z kolei pojęcie *autopoiesis*, wprowadzone przez Niklasa Luhmana – oznaczające samotworzenie (z języka greckiego oznacza także nadawać formę, być źródłem działania, być efektywnym, tworzyć) utożsamia w badaniach pedagogicznych między innymi Mirosława Nowak-Dziemianowicz w autorskiej propozycji metodologicznej, którą nazywa KRYNOROZ – od słów krytyka, narracja, rozumienie, zmiana. (Nowak-Dziemianowicz, 2020, s. 26-28)

Wszystkie opisane podejścia są bliskie prezentowanej perspektywie badawczej w projekcie na temat *Miłości w epoce Ja*. Namysł nad jego realizacją wynikał z wewnętrznej potrzeby zrozumienia funkcjonowania w związkach i w relacjach młodzieży studiującej, grupy niezwykle barwnej, zróżnicowanej i doświadczającej w odmienny sposób relacji w wielu przestrzeniach życia realnego i wirtualnego. Te doświadczenia silnie korelują z partycypacją w mediach społecznościowych i traktowaniu ich jako pól wyborów potencjalnych partnerów/partnerek. Wielokrotnie w tym długoterminowym procesie badawczym towarzyszyło mi podejście wyobraźni narracyjnej, czyli próby usytuowania się na miejscu tych młodych osób. Głównym przesłaniem podczas wywiadów i rozmów (także wirtualnych) ze studentami było zrozumienie wolnych wyborów, ról i podmiotowego uczestnictwa w strukturach popkulturowych, uwikłanych w stechnicyzowane kody, które z jednej strony wychładzają emocjonalnie, uprzedmiotawiają, jak udowadniają, między innymi z perspektywy filozoficznej i kulturoznawczej Rafał Ilnicki, czy Maciej Musiał (Ilnicki, 2011; Musiał, 2015), z drugiej dają nieograniczoną przestrzeń eksperymentowania i kreatywności. Młodzież studiująca jest świadoma pułapek świata iluzorycznego, wzmacniającego perfekcjonizm, ale znacznie wychładzającego emocje.

Niepokojącym zjawiskiem wśród młodych z pokolenia Z może być sytuacja dominującego zaangażowania w przestrzeń wirtualną, na rzecz nieobecności w świecie relacji realnych, czy też utrata sensu spotkań realnych. Uczestnicy relacji wirtualnych mogą wówczas zamienić się w kuglarzy, którzy wystawiają swój prywatny wizerunek i spędzają cały swój czas na publicznych zwierzeniach lub udostępnianiu zdjęć i opowieści o sobie na portalach społecznościowych, tracąc wiele okazji do spotkań realnych. Ten wirtualny, ale też bezwstydy striptiz wizualny, który obnaża znaczną część życia prywatnego, wyłącznie po to, by stało się sensacyjne, jest słabością naszych czasów. Jest wyrazem poczucia osamotnienia i pustki egzystencjalnej, w której żyli także respondenci z projektu i większość osób zaliczanych do cyfrowych tubylców.

Warto w tym kontekście przywołać zjawisko idiorytmii, opisane m.in. przez francuskiego filozofa Rolanda Barthesa (Barthes, 1999, s. 36-37), który dostrzegł wspólnotę na kształt klasztornej, opartej na dystansie, czyli osób żyjących osobno z iluzją, odrealnieniem i mitami na temat wspólnoty. Analogicznie dzisiejszy świat wirtualnych relacji międzyludzkich, stwarza okazję do budowania tego typu grup- indywidualnych klasztorów zamkniętych poprzez interfejs, a jednocześnie ogólnodostępnych i tworzących pewien iluzoryczny sens wspólnotowości. Jedynie w izolacji i odosobnieniu jednostki są skłonne do ubarwiania własnego świata i w ten sposób zyskują poczucie zakorzenienia we wspólnocie, w której nie muszą przebywać fizycznie, a która tworzy pewien mitotwórczy cykl i rytm.

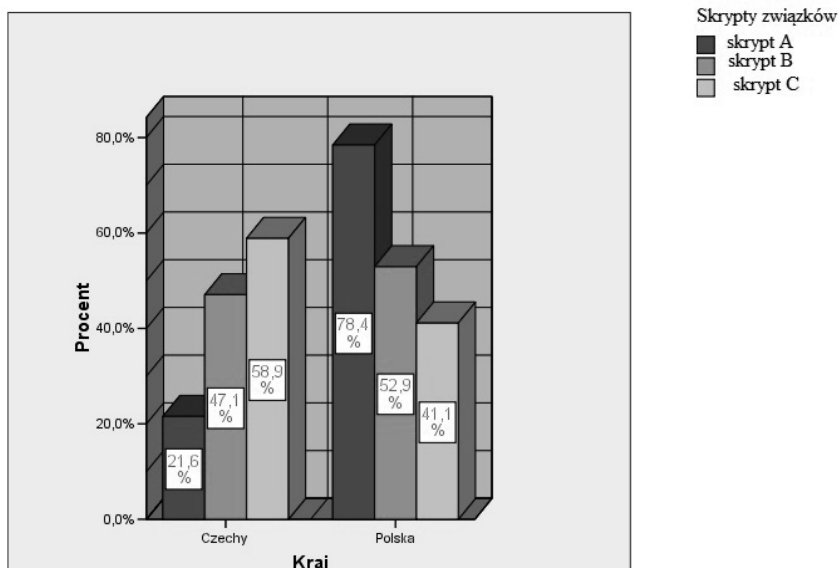
Na temat sytuacji młodzieży w Polsce w porównaniu z sytuacją młodzieży czeskiej, pisało wiele badaczek i badaczy, warto przytoczyć dwa wątki, dotyczące :

- postaw studenckich, co do społeczeństwa informacyjnego – badania Beaty Stachowiak (Stachowiak, 2012)
- sukcesów życiowych – w przypadku młodzieży czeskiej- ciekawe doniesienie badawcze Katarzyny Kabacińskiej (Kabacińska, 2010, s. 223-292), która analizuje sukces studentów czeskich w wymiarze zawodowym, rodzinnym, religijnym, osadzając go na tle sekularyzacji i podążania za materialistycznymi wyznacznikami sukcesu. Autorka wnioskuje, że sukces w Republice Czeskiej wśród młodych ludzi, ma coraz silniej zindywidualizowaną formę, a młodzież jest świadoma rozbudowywania swoich kompetencji, niezależnych od uzyskanych dyplomów i uczestnictwa w formach edukacji formalnej, jest refleksyjna i nie ulega dyktatowi mody na sukces poprzez rynek konsumencki.

Wnioski wygenerowane z projektu *Miłość w epoce Ja*, dotyczące kreowania i budowania związków partnerskich obecnych oraz przyszłych przez wybraną młodzież studiującą na wybranych uczelniach w Poznaniu, w Opawie oraz w Brnie, zobrazowały, że młodzież czeska w kontraście do młodzieży polskiej oportunistycznie podchodzi do narzuconych kulturowo i obyczajowo schematów bycia razem. W analizie przyjąłem nomenklaturę skryptu, jako pojęcie znacznie węższe od całościowej biografii, ale nieco szersze od planowania, gdyż dotyczy relacji w parze lub dążeń do zbudowania względnie trwałych relacji miłosnych, które mogły przetrwać przez cały okres studiów i zakończyć się założeniem rodziny własnej, zwłaszcza w grupie studentów polskich. Dzięki dokonany filtrom oraz rozbudowanemu schematowi relacji zmiennych i wskaźników – udało się wyodrębnić trzy typowe, a dominujące w grupie respondentów skrypty: A- partnerstwa inicjującego w przyszłości założenie rodziny własnej, B- partnerstwa petryfikowanego (utrwalanego i aktualizującego) oraz C- partnerstwa ponowoczesnego (konsumpcyjnego- w myśl *czystej relacji* A. Giddensa). Respondenci nie wybrali skryptu D- partnerstwa negującego, tzw. ortodoksyjnych singli, realizujących życie samotne, z różnych przyczyn społecznych, na przykład ze względu na powołania klasztorne, a także indywidualnych traumatycznych przeżyć w związkach, prostytutkę, czy inne poranienia w sferze uczuć.

Szczegółowy wykres ze skryptami uwzględniłam poniżej, wybrałam znaczący fragment opisów i analiz, które znacznie rozbudowane znajdują się obszernym rozdziale książki.

Wykres 1. Skrypty relacji wybieranych przez studentów polskich i czeskich w analizie komparatystycznej.



Źródło : Opracowanie na podstawie badań własnych

- A Relacja miłosna „inicjująca” środowisko rodzinne, skrypt tradycyjnego partnerstwa, narzeczeństwo jest zapowiedzią małżeństwa, partnerstwo jest podyktowane warunkami zarówno zewnętrznego jak i wewnętrznego nacisku utrwalonych tradycyjnie wzorców konieczności stabilizacji życiowej poprzez ożenek/ zamążpójście. Wybierający respondent dąży do kontynuacji dotychczasowych doświadczeń z aktualnego związku, rokującym pomyślnie do założenia rodziny. Na praktykowanie tego skryptu silny wpływ ma specyfika sakralizacji polskiej obyczajowości
- B Relacja miłosna „petryfikowana”(schemat aktualizujący partnerstwo) , dopuszczalna kohabitacja, związki jednopłciowe. Partnerstwo rozumiane jako forma wsparcia, antidotum na sytuacje trudne, na lęki, trudności życia codziennego. Osoby wybierające odraczają decyzję o rodzinności w nieodgadnionej przyszłości, z różnych przyczyn: ekonomicznych, indywidualnych, nieudanych doświadczeń w rodzinach własnych
- C Relacja miłosna „ konsumowana”, wzór partnerstwa okazjonalnego, interesownego, a w nim reprezentanci, tzw. dryfującego singlowania. Partnerstwo jako ponowoczesny styl życia, krótkotrwałe, konsumeryczne, polegające na szukaniu uznania i adoracji siebie i innych w sytuacji aktywnych wybierających – ciągle

poszukujących. W skrypcie znajdą się reprezentanci związków nieudanych lub wypalonych. Znajdzie się młodzież reprezentująca schemat indywidualistyczny, niezdolnych do relacji nerdów- zamykających się przed ekranami urządzeń technicznych i tracących szanse na pogłębione relacje realne.

Wnioskując, determinanty różnicujące i obrazujące relacje partnerskie w opiniach badanych osób z Polski i Czech to głównie różnice w odpowiedziach mężczyzn i kobiet w takim samym stopniu w dwóch grupach badawczych. W niektórych kwestiach, takich jak na przykład model partnera/partnerki wykreowany przez respondentów, grupa porównawcza z Czech udzieliła skrajnie różnych odpowiedzi. Polscy studenci różnili się od czeskich w wielu wymiarach określających idealny typ partnerki w relacji miłosnej. We wszystkich przypadkach studenci polscy byli skłonni do opisywania tych cech, w sposób bardziej stereotypowy. Ankietowani i rozmówcy znad Wisły oczekiwali partnerki wiernej, odpowiedzialnej, która jest w większym stopniu zaangażowana w pełnienie roli. Respondenci znad Wełtawy liberalniej podeszli do kwestii dotyczących emocjonalnych i społecznych wymiarów tworzących przeświadczenie o atrakcyjności partnerki w związku. Największe różnice odnotowano w przypadku oczekiwanego poziomu asertywności oraz zaangażowania w życie religijne, czy w zespole cech określonych zbiorczo jako pracowitość. We wszystkich tych przypadkach studenci polscy uzyskali wyższe wartości średnich niż Czesi.

Czesi zdecydowanie bardziej od studentów polskich akceptowali partnerskie związki homoseksualne, z kolei rodacy doceniali częściej i silniej w związku przyjaźń oraz mniejszą wagę przywiązywali do dopasowania seksualnego partnerów, a niżeli sąsiadująca z Polską młodzież czeska. Wybrani studenci polscy większym stopniu idealizowali zarówno partnerów jak i typ relacji, bardziej przyswoili proces „psychologizacji” i poddawanie terapeutycznym ekspertyzom swojej relacji. Trudno jednoznacznie stwierdzić, czy wynika to z lęku przed brakiem bezpieczeństwa i stabilności także na arenie zawodowej, edukacyjnej, o czym pisałam wcześniej. Fakt ten można interpretować także jako efekt upubliczniania w sieci związków celebrytów, rozpadających się z różnych przyczyn, między innymi z tytułu zdrad emocjonalnych na portalach randkowych i społecznościowych. Uważam, że jest to znaczący aspekt konsekwencji przenikania do relacji międzyludzkich oraz do życia intymnego świata skomercjalizowanych, upublicznianych i inwigilowanych wydarzeń z życia par, które wypełniają wszelkie przekazy medialne, w tym: ekspertyzy, periodyki dostępne dla kobiet z aspiracjami,

niezależnych ekonomicznie i mentalnie wolnych singielek, „poszukiwaczek” relacji perfekcyjnych. W związku z tego formą aktywności wirtualnej nie wiemy na ile, z jednej strony wzrasta świadomość, która z kolei przekłada się na jakość relacji bez mechanizmu poddaństwa, czy silnych stereotypów związanych z patriachatem. Na ile z kolei w przyszłości będzie to generowało wychładzanie emocjonalne, brak empatii, a co najważniejsze brak spontaniczności i autentyczności w relacjach międzyludzkich.

Aby doprecyzować powyższe tezy oraz dookreślić prezentowane skrypty warto w dalszej perspektywie rozbudować badania longitudinalne, które zobrazowałyby dalszą biografię i potwierdziły stałość bądź krótkoterminowość wybieranych i obecnie reprezentowanych skryptów miłosnych oraz ich jakości.

Co ciekawe, wybrani studenci czescy, zdają się podchodzić do relacji bardziej indywidualnie, dostrzegają bezzasadność narzuconych odgórnie norm, czy stereotypów, a także uwarunkowań prawnych, dostrzegają także związek nieco optymistyczniej, choć osadzają go w skrypcie partnerstwa ponowoczesnego, eksperymentującego, dosyć chaotycznego i zmiennego oraz wykreowanego w sposób indywidualny i niepowtarzalny. Sekularyzacja studentów czeskich (badania ujawniły wysoki wskaźnik młodych studiujących nie zaliczających się do żadnej religii) oraz nałożony na to mechanizm popkulturystyki, przyczyniają się do większej ambiwalencji w deklaracjach, co do przyszłych wyborów życia rodzinnego. Co godne kolejnego wniosku studenci z Polski (w 70% stanowiły kobiety), choć nadal preferują tradycyjny wzorzec kontynuacji swojego obecnego związku lub dążenia do sformalizowanego związku, ujawniają jednocześnie odwagę i dużą otwartość w eksperymentowaniu na polu wyboru partnera, mają bardzo jasno wyznaczony klucz, który zresztą w dużej mierze jest uformowany przez interfejs w przestrzeniach wirtualnych spotkań, gdzie uwidacznia się uprzedmiotawianie i silny *emocjonalny kapitalizm*, o czym przekonuje Eva Illouz (2010, 2016). Reprezentantki badań z Polski silniej aniżeli studentki z Czech utrwaliły patriarchalny schemat relacji. Co ciekawe, pytane w wywiadach o czas, jaki poświęcają relacjom/ związkom i zaangażowaniu w nie, znacznie przeważał nad czasem studentów mężczyzn, co tłumaczyłoby mniejsze zaangażowanie w proces studiowania i edukowania kobiet, zwłaszcza na kierunkach ścisłych. Potwierdzeniem tej tezy są badania przeprowadzone przez dwie socjolożki Dorothy C. Holland i Margaret A. Eisenhart, które dowodzą, że studentki znaczną część energii i czasu pochłaniają sytuacje związane z utrzymaniem związku i relacji uczuciowych, w tym dbanie o posiłki, czyste mieszkania studenckie, autorka Mona Chollet, nazywa to ziarnkiem zależności i wpojonej

w kulturze uległości kobiet ambitnych i inteligentnych, które z przyczyn reglamentowanych kulturowo schematów często rezygnują ze swoich planów rozwojowych, na rzecz partnera (Chollet, 2022, s. 194). Osobiście, po przeprowadzeniu badań stwierdzam, że młodzież studiująca odzwierciedla dystans ale także mądrość w ustalaniu granic i priorytetów, dotyczących relacji partnerskich.

Podsumowanie

Wymienione, wyselekcjonowane tropy analiz kontrastowych, zasygnalizowały jedynie zasadność dalszych poszukiwań i autorskich rekonstrukcji obszernych zagadnień dotyczących stabilności całych struktur społecznych, które nie są obojętne zarówno na kontekst kulturowy, jak i na jednostkowe wybory miłosne młodzieży kontynuującej lub odrzucającej dotychczasowe akceptowane i utrwalane w danych społeczeństwach formy budowania relacji. Projekt miłości w epoce Ja stanowi dla mnie asumpt do zrozumienia pokolenia wychowanego w kulturze indywidualizmu, samozachwytu, walczącego o uznanie w świecie przesytu. Staralam się w nim dostrzec motywację młodych osób, których habitus społeczny zmienił się ze wspólnotowego My na indywidualne Ja i stanowi ważne wyzwanie dla pedagogiki. Dostrzeżenie zmian zaktywizuje wyobraźnię pedagogiczną, polityczną, kulturową, nie po to wyłącznie, by wyznaczać drogowskazy i powinności, ale empatycznie wspierać. Pragnę podkreślić, że artykuł nie miał na celu wyjaśniać pytań o trwałość relacji par i rodzin, ani definiować wartości współczesnej miłości. Powyższe rozważania, teoretyczne, poparte analizami badawczymi stawiają kolejne pytania w obrębie przemian uczuciowości, nieobojętnej na siłę oddziaływania techniki i kultury, które poprzez mikroagresywne sygnały (kody i symbole narzucane w mediach społecznościowych i schematach eksperckich) przyczyniają się do widocznego kalkulowania i konsumpcjonizmu w relacjach, przyczyniając się tym samym do braku dobrostanu, braku empatii i wtlaczając w pustkę egzystencjalną. Wyrażam nadzieję, że dzięki temu szereg wyzwań stojących przez pedagogiką, przyczyni się nie tyle do zniwelowania problemów, ile rozwinię kompetencje społeczno- emocjonalne młodzieży studiującej, aby była gotowa na życie w parze i we wspólnotcie.

Bibliografia:

- Barcewell, M. (1997). *England is Mine. Pop life in Albion from Wilde to Goldie*. London: Harper Collins.
- Barthes, R. (1999). *Fragmety dyskursu miłosnego*. przekł. Marek Bieńczyk, Warszawa: Wydawnictwo KR.
- Chollet, M. (2022). *Wymyślić miłość na nowo. Jak patriarchy sabotuje relacje między mężczyznami a kobietami*. Kraków: Wydawnictwo Karakter.
- Drozdowicz, J. (2021). Wyobrażenia pedagogiczna. Źródła interdyscyplinarne i zarys koncepcji. *Kwartalnik Pedagogiczny*, 66, 62-82.
- Drozdowicz, J. (2022). W co wierzy pokolenie Z? Transformacje religijności cyfrowej młodzieży. *Przegląd Religioznawczy*, 1 (283), 91-109.
- Howe, N., Strauss, W. (1991). *Generation. The history of America's future 1584 to 2069*. New York: William Morrow & Co.
- Illouz, E. (2010). *Uczucia w dobie kapitalizmu*. Warszawa: Wydawnictwo Oficyna Naukowa.
- Illouz, E. (2016). *Dlaczego miłość rani. Studium socjologiczne*. Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej.
- Ilnicki, R. (2011). *Bóg cyborgów. Technika i transcendencja*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Kabacińska, K. (2010). Społeczne konstrukcje sukcesu życiowego młodzieży czeskiej. W: D. Hildebrandt–Wypych, K. Kabacińska (red.), *Młodzi i sukces życiowy*. Kraków: Wydawnictwo Impuls.
- Kapuściński, R. (2007). *Rwący nurt historii. Zapiski o XX i XXI wieku*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Kosińska, K. (2008). W życiu nie miałem takiej jazdy. Modsi, Quadrophenia, The Originals i tożsamość subkulturowa. *Kwartalnik Filmowy*, 62-63, 235-251.
- Kotera, Y., Maybury, S., Liu, G., Colman, R., Lieu, J., Dosedlova, J. (2022). Mental Well-Being of Czech University Students: Academic Mitivation, Self-Compassion, and Self Criticism. *Healthcare*, 10(11) 2135. Pobrano z: <https://doi.org/10.3390/healthcare10112135>, dostęp: (28.12.2022).
- Kuryś-Szyncel, K. B (red.) (2017). *Rodzinne (re)konstrukcje i transmisje w perspektywie biograficznej*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Matysiak-Błaszczuk, A., Ściupider-Młodkowska, M. (2015). Młodzi w sytuacji prekariatu, W: K. Segiet (red.), *Młodzi w dobie przemian społeczno- kulturowych* (225-235). Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- McKinsey & Company (2020). *Raport*. Pobrano z: <https://www.mckinsey.com/featured-insights/generation-z#0> (dostęp 28.12.2022).

- Musiał, M. (2015). *Intymność i jej współczesne przemiany. Studium z filozofii kultury*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Nowak-Dziemianowicz, M. (2020). *Szkoła jako przestrzeń uznania*, Warszawa: Wydawnictwo PWN.
- Stachowiak, B. (2012). *Socjalizacja studentów do społeczeństwa infomacyjnego na przykładzie Litwy, Niemiec, Polski, Republiki Czeskiej i Ukrainy. Studium porównawcze*. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Toruńskiego.
- Stunża, G. D. (2017). Edukacja wersja beta. Pokolenie Z i pokolenie Alfa a kompetencje uczestnictwa w kulturze. *Kultura Popularna*, 1(50), 86-94.
- Ściupider-Młodkowska, M. (2021). Awangardowe formy relacji wirtualnych jako szansa dla współczesnej edukacji. W: M. Dembiński, M. Ściupider-Młodkowska, R. Poklek (red.), *Wyzwania edukacyjne i artystyczne. Od inspiracji do kreacji* (125-138). Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Turner, J. H. (2015). Generation Z: Technology and Social Interest, *Journal of Individual Psychology*, 71 (2).
- Wrzesień, W. (2013). *Krótką historia młodzieżowej subkulturowości*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.